

Det gælder om at kende sin tid og sin opgave

Samfundsudviklingens udfordringer for skolen, kirken og familien

▾ | Af rektor ved NLA Høgskolen, Bjarne Kvam, Bergen

Som kristne har vi fået en opgave: at give evangeliet videre til nye generationer – og desuden skal vi være lys og salt i verden. Resultatet af vores refleksion over denne opgave kan spores i vores praksis på forskellige arenaer som fx samfundet, skolen, kirken og familien. Opgaven står ved magt gennem skiftende tider, men en nødvendig samfundsanalyse vil sætte sine spor i forståelsen af – og tilgangen til – den praktiske udformning. Det gælder om at forstå sin tid og sin opgave!

Hvilke samfundsændringer vil få konsekvenser for vores tænkning, og i næste omgang vores praksis, når det gælder den kristen-pædagogiske opgave i skole, kirke og familie?

Den vigtigste ændring efter min vurdering er overgangen fra en enhedskultur med kristendommen som en dominerende majoritet til en pluralistisk kultur med en bibel- og bekendelsestro kristendomsforståelse som et marginaliseret mindretal. Hvad medfører dette af ændringer i skolen, kirken og familien?

Skolens udvikling

Ser vi på skolen, var den tidligere *kristen* i den forstand, at den gav genuin trosoplæring til alle børn. »Det, eleverne lærer i faget, skal være med til at give grundlag for deres tro og være til vejledning for deres liv ... Guds nåde, tilgivelse og frelse må stå centralt i undervisningen,« hed det tidligere. Dermed blev kristen tro og tanke et fælles folkeeje.

I Danmark kom ændringen i 1975, hvor folkeskolens kristendomsfag definitivt blev løsrevet fra den kristne dåbs- og trosoplæring. I Norge kom ændringen i 1997, hvor alle religioner og livssyn blev ligestillet: «De samme pædagogiske principper skal lægges til grund for arbejdet med kristendommen og andre religioner og livssyn ... Faget skal give kundskab om, ikke oplæring til, en bestemt tro.»

Med dette blev kirken nødt til at overtage ansvaret for trosoplæringen, enten gennem nye tiltag i kirken, og/eller ved en satsning på kristne friskoler. I Norge kræver en sådan nysatsning også en nytænkning. Skal skolen bidrage med trosoplæring, må der etableres skoler fra børnehaveklassen. 8.–10. klasse er for sent.

Det er der svag tradition for, og lille vilje til, inden for den norske kirke og de lutherske organisationer. Og dog: Mens jeg skriver dette, kommer der en helsides artikel i avisen *Vårt Land* (22.10.14¹) om, at lokalmenigheder i den norske kirke nu må rejse friskoler fra begyndelsen af skoleforløbet. Dette motiveres netop med, at den tid er til ende, hvor statskirken tager vare på enhedsskolen. Kirkens marginalisering vil accelerere, hvis den ikke findes på børnenes arena.

Uanset om dette lykkes, repræsenterer ændringen af folkeskolen en væsentlig front-afkortning, når det gælder kristen påvirkning i det offentlige rum. Denne afkortning går langt ud over det, som er genuin trosoplæring. Den spreder sig til en række områder af samfunds- og kulturlivet, sådan at grundfjeldet i vores kristne kulturarv forvitrer.

Pluralismen er nødvendig i et demokratisk samfund med voksne aktører; men den er handlingslammende som grundlag for opdragelse af børn. Skal skolen være dannende for børn, må den vælge grundlag og retning for sin virksomhed. Pluralismen kræver ikke, at man tager stilling, for ét valg udelukker ikke et andet.

På den måde bliver spørgsmålet om sandhed nødvendigvis tonet ned. I dag taler alle om værdier. »Jeg tror på værdien af værdier,« siger det nytroende mennesket. Ved at give kristendommen etiketten »værdi«, kan prisen blive, at kun bestemte sider af kristendommen får plads. Først og fremmest renset for det, som er særligt for kri-

stentroen: troen på Gud som skaber og frelser, Jesus som vejen, sandheden og livet, sandhedsspørgsmålet, bøn og lovsang og den sakrale side. Vi står i fare for at stigmatisere den del af kristendommen, der fremstår som levende tro og tilbedelse.

Kristne lærere i folkeskolen og friskolen

Videre skaber de forskellige religioner og livssyn forvirring i stedet for trykthed med sine modstridende svar på børnenes spørgsmål. Man accepterer, at flere sandheder lever ved siden af hinanden. Man ser her sandheden som noget midlertidigt, og vi er på vej mod en syntese, et »forsonet mangfold«. Problemet er, at sådan ser den kristne tro ikke på sandheden. Sådan fører folkeskolen gradvist børnene mod relativisme på det etiske og religiøse område.

Hvad har så kristne lærere i folkeskolen at gøre? De må være der for børnenes skyld! Børn behøver forbillede – »signifikante andre« hedder det på pædagogisk – som står åbent frem med deres tro og liv. Selv om man ikke kan sige, at Jesus er Guds søn, kan en lærer i folkeskolen godt sige: Jeg tror på Jesus.

En lærerstuderende sagde det sådan i et interview om sine skoleerfaringer: »Der var en kristen lærer på skolen. Han var ikke min lærer, men det var godt for mig at tænke på, at han troede på Gud«. Nogen må stå oprejst, når andre abdicerer. Ud over dette vil en lærer med et kristent livssyn kunne tilføre skolefællesskabet vigtige impulser af faglig, kulturel og åndelig art, som både ledelsen, kollegaerne og eleverne vil drage nytte af.

Men det er primært de kristne friskoler, som kan gå i en anden retning. Vi må søge at forstå den postmoderne tænkemåde, men vi kan ikke acceptere den som kontekst for opdragelsen. Gør vi det, accepterer vi »»

»» »sammenhængsløsheden« og med den »kommunikationsløsheden« siger K.E. Løgstrup. Og han tilføjer: »At affinde sig med pluralismen er åndelig dovenskab«².

Men den er værre end dovenskab, for uden sammenhæng og kommunikation er enhver pædagogisk opgave umulig og meningsløs. Vi har derfor ikke noget valg. Skolen må lægge et menneske- og værdisyn til grund for sin opgave. Med et kristent menneskesyn kan kristne skoler gå eleverne i møde.

Den kristne opdragelse har sit kendetegn i tilgivelsen

Mennesket er skabt af Gud i hans billede. Dette repræsenterer menneskets grundværdi, dets bestemmelse. Uanset udseende, race og evne til produktivitet er mennesket værdifuldt. Vi taler altså om respekten for medmennesket. Barnet har sit menneskeværd, ikke ud fra, hvad det skal blive, eller hvad det skal præstere, men i kraft af, at barnet er den, det er.

Dette må ikke misforstås i retning af at lade naturen være øverste værdinorm i opdragelsesspørgsmål. For mennesket handler ofte ondt og skal derfor korrigeres. I forhold til Gud har mennesket behov for frelse; i forhold til medmennesker har det behov for opdragelse.

Den kristne opdragelse har sit kendetegn i tilgivelsen. Evangeliet skaber fællesskab mellem voksen og barn. Begge er syndere, og begge må leve af tilgivelsen. Dette må vi vove at synliggøre i hverdagen. Evangeliets ord om tilgivelse må få nedslag i vore ord om tilgivelse. På den måde bliver der skabt en ny atmosfære i skolen. Tilgivelsen fører os på ny ind i fællesskabet. Vi føler os accepterede og trygge. Denne tryghed hviler på noget, der er uafhængigt af egne præstationer. Derfor er den så total og frigørende.

Dermed er vi inde på den kristne skoles diakonale opgave. Den består i at tage vare på de elever, som trænger til at blive set, løftet og inkluderet i fællesskabet. ApG 6 taler om etableringen af diakonitjenesten i kirken. Der tales om de »tilsidesatte« enker af græsktalende jøder.

I kundskabssamfundet fører manglende kompetence til, at nogle bliver »sat til side«. I dag er »drop outs« vor tids udfordring på dette område. De, som falder ud, ser skolen som et

problem. Her skal de kristne skoler i stedet være en del af løsningen for disse børn.

Kirken skal stille sig ved døren sammen med toldereren

Samfundsændringernes indvirkning på kirken medfører en overgang fra privilegeret majoritetskirke til en fri og selvstændig kirke. Det betyder, at kirken bliver en af flere stemmer i et religiøst mangfold med minoritetsmeninger i samfundsdebatten.

Dette føles smerteligt og ofte som et tab for kristendommens sag i vort folk i den overgangsface, som vi nu gennemlever; men det kan samtidig føre kirken tilbage til det, som er »normalen« fra den første kristne tid. Den gang blev de kristne kaldt for »det tredje folk«. De havde ikke jødernes selvforståelse som religiøst overlegne. Men de havde heller ikke hedningernes udsvævende livsførsel »ude i verden«. De var anderledes midt i verden med et liv som affødte kommentaren: Se, hvor de elsker hinanden!

Dette giver kirken en mulighed for at stige ned fra podiet og stille sig sammen med toldereren ved døren. Der ved indgangen er man nærmere – og på samme plan som – dem, der er »udenfor«. Samtidig ligger udgangen nær for dem, som vil gå ud med det gode budskab til de forkomne.

Og forkomne er mange i en tid, hvor individualismens kulde giver frostska-der, der særlig rammer børn og unge. Dette tilskynder os til at etablere en ny diakonal arena for den kristne kirke: kristne børnehaver og skoler skal have en diakonal opgave. Som en følge af det familieopløsende samfund er det børnene, som i dag er »de tilsidesatte«.

Jeg har tidligere peget på skolens opgave med at videreføre den kristne kulturarv i et sekulariseret samfund. På tilsvarende måde får kirken en forstærket opgave med at fremholde centrale demokratiske rettigheder som trosfrihed, åndsfrihed og tolerance for forskellige religioner og livssyn. Der er en kamp, som nu må kæmpes »nedefra« i solidaritet og med respekt, frem for som tildelte smuler oppe fra og ned.

Denne opgave blev for nogle år siden løftet frem fra uventet hold, da den ellers religionskritiske Jürgen Habermas fik Holbergprisen i Bergen og i

sin takketale sagde: »Den liberale stat har en egeninteresse i at forløse den religiøse stemme i det offentlige rum, for den kan ikke vide, om det sekulære samfund ellers ville hindre sig selv i at få del i kerneressourcer til skabelse af mening og identitet.«

Ansvar for børnenes opdragelse pulveriseres

Familien som institution har måske gennemgået den største ændring de senere tiår. Først gennem et funktionstab, hvor samfundet har overtaget og institutionaliseret barndom, ungdom og alderdom. Således er forældrenes ansvar for opdragelse og omsorg blevet utydelig og vanskelig, eller den er blevet taget fra dem – eller de har frivilligt overladt den til »eksperterne«. Dermed er familien blevet isoleret til en varmestue med sårbehandling for de skader, som livet »derude« påfører børnene. Familien er blevet en form for gruppe-individualisme. På den anden side kan netop en tryk familiebase give mod og kræfter til at inkludere andre mennesker i fællesskabet.

Men hvad så, når familien selv går i opløsning? Tusindvis af børn oplever hvert år, at forældrene går fra hinanden. Børn kastes ofte ud i konflikter med dramatiske konsekvenser for deres psykiske helbreds og evne til at tackle dagens udfordringer. For mange af disse vil det at finde andre voksenpersoner end mor og far, som de kan knytte sig til, være forskellen på, om livet »lykkes eller ikke«, som Løgstrup formulerer det.

En anden side af de »opløste« og »nysammensatte« familier er, at ansvaret for børnenes opdragelse pulveriseres. Opdragelse indebærer valg af retning og tilskyndelse til at gå. Derfor er det nødvendigt, at foreældrene kan pege i samme retning, når vejkrydsene kommer i børnenes liv. Men dialogen mellem skilte forældre er ofte fraværende eller endda konfliktfyldt. Og barnet står forvirret tilbage: »Er jeg *nødt* til at gøre, som jeg selv vil, mor?«

Fra refleksion til konsum til praktisk ateisme

Bag de ændringer, som her er skitseret, ligger den forandring, vi har set i samfundet de sidste tiår med en overgang fra en kristenbaseret enhedskul-

---

tur til pluralisme med deraf følgende sekularisme. Denne ændring er resultat af flere forhold, som det er nyttigt at skelne imellem.

Først kommer vores grundlæggende forståelse af demokratiet. Det fordrer, at vi i det danske samfund, hvor meninger og livsformer brydes, må vænne os til en legitim mangfoldighed, der konkurrerer om menneskers tilslutning.

Dernæst kommer overgangen fra en kristen virkelighedsforståelse til et sekulært livssyn. For mange mennesker er det ikke et bevidst valg, men snarere et resultat af den materielle udvikling, som fører fra refleksion til konsum og til en praktisk ateisme. Man har ligesom ikke brug for Gud mere.

Til sidst ser jeg i denne sammenhæng de meningsbærende institutioners svækkelse. Disse har langt på vej været grundstøtten i den kristne enhedskultur, med statskirken som selve symbolet. Når deres magt og indflydelse i samfundet opløses og marginaliseres, falder de på en måde fra hinanden. Nye grupperinger inden for fx underholdning og sport kan indtage samfundsarenaen.

Men der åbnes også for en frit flagrende individualisme, som ikke kan tilfredsstille menneskets behov for fællesskab, hvorfor individualismen ofte ender i ensomhed, isolation og fortvivlelse. Det er trods alt relationerne, der kan holde os oppe og gøre os til ansvarsbevidste og moralsk

handlende mennesker.

Tabet giver også nye muligheder

Vi kan vurdere denne udvikling som et tab – med forskellig styrke i adjektiverne, vi knytter dertil – for kristendommens indflydelse på samfunds- og kulturliv. Eller vi kan se det som en mulighed for en nyorientering, et »overgangsvindue« for et realistisk møde med en ny tid. Det, vi »tabte«, er nemlig ikke bare et tab for kristen tro og tanke, men også en befrielse fra en stadig strammere spændetrøje. Kampen for en kristen enhedskultur i et stadig mere pluralistisk samfund førte på den ene side til et demokratisk underskud og på den anden side til kompromisser, som mere og mere udvandede det genuint kristelige.

Fri for spændetrøjen kan vi som kristne vende tilbage til kernen i vores kristne tro og med frimodighed sprede det glade budskab uden et strategisk sideblik til, om det er politisk korrekt.

Vi må altså forholde os til den nye pluralitet. Der går ingen vej tilbage til enhedssamfundet. I den situation kan man reagere på to måder. Man kan lukke sig inde i sin kristne subkultur. Det er sektvejen. Eller man kan tage alt det nye til sig på en identitetsdræbende og selvudslettende måde. Begge dele er lige dårlige.

Men som der findes »et tredje folk«, findes der også »en tredje vej«. Den hedder »sandheden tro i kærlighed«. Det er et fantastisk livsprogram, der

både værner om den kristne identitet og gør den relevant for den omgivende verden.

Når jeg her har prøvet at tegne et samfundsmæssige bagtæppe, er det på ingen måde for at føre os ind i mismodighed. Paulus' påmindelse i 2 Tim 1,6-7 står ved magt: »Derfor påminder jeg dig om at lade den nådegave fra Gud, som du fik ved min håndspålæggelse, flamme op. For Gud har ikke givet os en fejlånd, men en ånd med kraft og kærlighed og besindighed.«

Der er et »på ny«, som viser, at Gud fortsat har planer for dem, der vil gå i gerninger, som han har lagt til rette. Det, tror jeg, er en særlig påmindelse til os, som har gennemlevet en samfundsudvikling, der gør, at vi let kan henfalde til nostalgi. Men som jeg begyndte med: Det gælder om at kende sin tid og sin opgave.

Fortsættes den 6. marts 2015

Hvilke udfordringer medfører så dagens samfundssituation for den kristen-pædagogiske praksis? Jeg vil gerne, at vi kan gå en tanke-mil sammen og se på de områder, som er beskrevet ovenfor. Men den mil vil jeg gerne vente med at gå sammen med jer til i mit foredrag ved Carstens reception i Hillerød den 6. marts 2015! ✨

---

¹ Ellen Hagemann: Kirken bør bli skoleeier

² K. E. Løgstrup: Skolens formål fra: Løgstrup: Kærlighed og solidaritet. Essays. Gyldendal 1987 s. 51